

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
Харківське обласне історико-археологічне товариство

ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ ТА АРХЕОЛОГІЇ УКРАЇНИ

МАТЕРІАЛИ

ХІ Всеукраїнської наукової конференції,
*до 60-річчя від початку дослідження Більського городища
Харківським університетом*

14–15 грудня 2018 року

Харків
2018

мандрита Єлецького Ніла Березовського, Дмитра Степановича Бортнянського, Філарета Гумілевського.

Найбільше робіт науковець присвятив архітектурним пам'яткам. Вивчав історію Чернігівського земського сирітського дому, чоловічої гімназії, духовної консисторії та інших установ краю. Так, вперше він проаналізував «Лист декреталний от консистории катедры черниговской 1690 года», що підтверджував здогадку, щодо причетності Феодосія до заснування Чернігівської духовної консисторії.

Провів ґрунтовне дослідження архівних фондів задля написання праці «О местоположении несуществующих ныне храмов города Чернигова». Велику цінність представляють його праці присвячені опису церковного майна: Чернігівського кафедрального собору, Воскресенської церкви міста Остра та ін.

Саме Добровольський одним із перших в чернігівській архівній комісії заявив, що необхідно вивчати не тільки історію міст, але й малих сіл та містечок. Цю думку він виголосив на засіданні Чернігівської Архівної комісії 28 січня 1905 р. у своїй промові «Старовина чернігівського повіту». Він наголосив, що по справам комісії він відвідав майже всі селища Чернігівщини і знайшов у них багато рідкісних книг і пам'яток з яких можна створити нову музейну колекцію. Як доказ

Петро Михайлович представив деякі свої знахідки, серед яких була скатертина гетьмана Скоропадського, яка була знайдена в селі Андріївка у Анни Семенівни Садовської.

Також вчений надав Євангеліє XII ст., що зберігалось в Георгіївській церкві села Бобровиця та багато інших знахідок. Члени архівної комісії в цей же день написали листа Єпископу Чернігівському та Ніжинському Антонію з проханням передати Євангеліє до колекції музею комісії. До того ж після промови Добровольського було прийнято рішення направити представників комісії по селам Чернігівського повіту для більш детального вивчення пам'яток старовини.

У 1903 р. разом з колегами видав працю «Программа для собирания сведений археологических, исторических и этнографических по Черниговской губернии» в якій надав інформацію про правила збирання матеріалів, що відносяться до Чернігівської губернії.

В 1905 р. Добровольський був обраний гласним, а в 1906 р. — секретарем, завдяки чому мав змогу привернути увагу громадськості до захисту пам'яток старовини.

Петро Добровольський присвятив своє життя розвитку історичної науки та зробив великий внесок у розвиток краєзнавства та музеєзнавства Чернігівщини.

Л. В. Яснoвська (Чернігів)

ЧЕРНІГІВСЬКА АРХЕОЛОГІЧНА ЕКСПЕДИЦІЯ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Численними свідченнями минулого Поліського краю є археологічні старожитності, які представлені на Чернігівщині багатьма археологічними культурами. Першопочатки вивчення археологічних старожитностей Чернігово-Сіверщини припадає на другу половину XVII ст., але систематичне вивчення та їх охорона розпочинається лише в ХХ ст., і найбільш активно в 80–90-х рр. Наприкінці 70-х рр. було прийнято Закони СРСР та УРСР «Про охорону та використання пам'яток історії і культури», що надавало можливість покращити державний облік пам'яток археології та зупинити їх нищення під час проведення меліоративних та будівельних робіт. Враховуючи, що археологічні старожитності знаходились під опікою Чернігівського історичного музею для їх збереження в 1981 р. було створено відділ охорони та вивчення археологічних пам'яток, який очолив В. П. Коваленко. Пріоритетними напрямками були дослідження давньоруських пам'яток Чернігівщини, а саме — літописних міст. Успішному їх вивченню сприяла створена в 1979 р. при Чернігівському історичному музеї постійно діюча Чернігівська археологічна експедиція, яка діяла як самостійно, так і з експедиціями Інститутів археології АН СРСР та АН УРСР.

В цей час продовжуються дослідження літописних міст (В. П. Коваленко, А. Л. Казаков, А. В. Куза, О. П. Моця, Ю. М. Ситий, О. В. Шекун), архітектурних пам'яток XI—XIII ст. (Л. М. Большаков, В. П. Ковален-

ко, П. О. Раппопорт), підземних культових споруд (Г. О. Кузнецов, В. Я. Руденок) та сільських поселень (О. М. Веремейчик, В. П. Коваленко, О. П. Моця, О. В. Шекун). Це дозволило паспортизувати та взяти на державний облік близько 900 пам'яток давньоруської доби.

У перше десятиліття незалежності Чернігівська експедиція продовжила свою роботу, змінивши напрямок досліджень. Крім старожитностей давньоруської доби її співробітники звертаються до вивчення пам'яток ранньозалізного віку та слов'янських пам'яток. Старожитності IX—XIII ст. стають об'єктами досліджень лише в охоронних зонах м. Чернігова (О. М. Веремейчик, П. М. Гребень, С. Л. Лаєвський, Г. В. Мудрицький, А. Л. Казаков, Ю. М. Ситий). Результати розкопок надають можливість подальшої реконструкції некрополя та житлових кварталів давньоруського Чернігова. Поблизу міста було досліджено поселення Криниця, і завдяки розкопкам встановлено його статус — княже село (О. В. Шекун, Л. Ф. Сита).

До вивчення пам'яток київської культури звернувся О. В. Шекун. З 1993–1997 рр. ним на південно-західній околиці с. Олександрівка (зараз в межах м. Чернігова) було досліджено біля 20 000 кв. м культурного шару. Результати робіт опубліковані в монографії Р. В. Терпиловського та О. В. Шекуна «Олександрівка-1 ранньослов'янське багатощарове поселення поблизу Чернігова».

З початком третього тисячоліття в роботах Чернігівської археологічної експедиції прослідковується подальші розкопки в охоронних зонах міста (Т. Г. Новик, Ю. М. Ситий, О. Є. Черненко), що дозволило окреслити оборонні споруди, визначити нові житлові квартали, територію давньоруського некрополя. Особливу увагу в цей період набувають архітектурно-археологічні дослідження давньоруської культової спадщини (Т. Г. Новик, О. Є. Черненко), що дозволило звернутися до вивчення залишків Благовіщенської

церкви (1186 р.), Іллінського храму, Успенського собору та продовжити дослідження М. О. Макаренка першого на Лівобережжі мурованої споруди — Спаського собору.

Загалом, на сьогоднішній день Чернігівське Подесення являє собою регіон з найбільш вивченими археологічним и пам'ятками IX—XIII ст. на території Лівобережної України. Подальші археологічні дослідження допоможуть відтворити історичні події на терені Чернігово-Сіверщини доби Київської Русі.

